

کاوش‌های باستان‌شناسی در

«بندیان» درگز

محوطه‌ی باستانی بندیان در ۲ کیلومتری شمال غربی شهرستان درگز و در کنار رودخانه‌ی ادرونگر واقع شده است.

کاوش‌های باستان‌شناسی بندیان از سال ۱۳۷۴ براساس برنامه‌های مصوب باستان‌شناسی سازمان میراث فرهنگی کشور شروع شد، و تاکنون ۵ فصل آن را پشت سر گذاشته‌ایم. حاصل پنج فصل کاوش، آثار ارزنده‌ای است که نه تنها از حیث معماری دوره‌ی ساسانی دارای اهمیت ویژه‌ای است بلکه از جهت سیاسی و مذهبی، این دوره نیز دارای اهمیت است. از آنجایی که بندیان در مسیر جاده‌ی ابریشم قرار داشته است تأثیرات متقابل تمدن‌های مختلف را می‌توان در آثار آن مشاهده کرد. براساس کتیبه‌هایی که بر بدنه‌ی دیوارهای گچی تالار نقر شده، درگز فعلی «ستگرده‌ی» است که با «سروه» یک واحد سیاسی را تشکیل می‌داده و مقر یکی از دژیانی‌های دوره‌ی ساسانی بوده است.

پادشاهان ساسانی در طول حکومت خود با دو دشمن قدرتمند سر و کار داشتند. در غرب با ندرت رومیان روبه‌رو بودند که برای گسترش سرزمین می‌جنگیدند و در شمال شرقی گرفتار حمله و تهاجم هیتالی‌ها (هیاطله) که به‌ظاهر منشا اقتصادی داشته است. حفظ مرزهای شمال شرقی برای پادشاهان ساسانی از اهمیت خاص برخوردار بود به‌همین دلیل، اغلب شاهزادگان نامزد پادشاهی را به‌عنوان پادشاه محلی به‌این سو، گسیل می‌داشتند. تهاجمات هیتالی‌ها را می‌توان در بقایای آثار به‌جا مانده در بندیان به‌صورت مدارک تصویری مشاهده کرد.

حاصل تلاش گروه باستان‌شناسی بندیان کشف بنای بسیار مهمی است که در محدوده‌ای حدود ۴ هکتار قرار دارد و تاکنون بخش کوچکی از آن که شامل یک نیایشگاه بسیار مهم است از زیر خاک خارج شده است.

این نیایشگاه عبارت از تالاری است به‌ابعاد ۱۰۵×۸/۵ متر که سقف آن روی چهار ستون گچی زیبا قرار دارد. در سمت شمال غربی تالار فضایی به‌ابعاد ۲۸۰×۱۷۰ متر از تالار عقب نشسته است که به‌مناسبت اهمیت این مکان آن را مهرباب نام‌گذاری کرده‌ایم. در داخل این مهرباب علاوه بر گچ‌بری‌های زیبا، ۵ کتیبه به‌خط پهلوی ساسانی بر روی بدنه‌ی دیوار گچی نقر

شده است. مضمون کتیبه‌ها. حکم انتصاب شخصی به نام «یزداد» از طرف یک مقام عالی رتبه، به نام «وید شاپور» به دزبانی مرو و این دستگرد است.

دور تا دور تالار، دارای گچ‌بری‌های بسیار مهمی است که از حیث تاریخی و هنری واجد ارزش‌های فراوانی است. این گچ‌بری‌ها در موضوع‌های مختلفی است که صحنه‌ی شکار، صحنه‌ی جنگ پادشاه ساسانی با پادشاه هیتالی، صحنه‌ی پیروزی همین پادشاه و یک صحنه‌ی مذهبی شامل تصویری از آناهیتا، الاهی‌فراوانی و آب‌های روان و صحنه‌های معرفی شخصیت‌های مهم دوره‌ی ساسانی، صحنه‌ی تاج‌بخشی و صحنه‌ی ضیافت را می‌توان نام برد. در کنار مهرباب، اتاق هدایا و نذرها قرار دارد، از داخل این اتاق تعدادی اثر مهر بر روی گلوله‌های رُسی که حکم لاک و مهرهای امروزی را داشته، به‌دست آمده است. این گلوله‌های گلی دارای اثر مهرهایی با نقش‌های اساتیری، حقیقی و نیز برخی دارای خط پهلوی است.

در انتهای تالار دری به عرض ۱/۲۵ متر به راهرویی ارتباط پیدا می‌کند، سپس به محوطه‌ی آتشکده‌ای که ابعاد آن ۴×۴ متر است، مرتبط می‌شود. آتشدان گچی زیبایی در مقابل تالار آتشکده قرار دارد. به طوری که نیایش‌کنندگانی که در تالار جمع می‌شدند، از دور شاهد مراسمی بودند که مریدان در کنار آتشدان اجرا می‌کردند.

دور تا دور آتشکده چندین سکو ساخته شده که به‌احتمالی محل قرار دادن چوب‌های خشک و مواد خوشبوکننده و هوم و ابزار و ادوات مربوط به آتشکده بوده است.

در سمت شمال آتشکده اتاق به‌نسبت بزرگی است که در سه طرف آن استودان‌های گچی به‌طول ۱/۵ تا ۰/۶۵ متر و عرض ۰/۷ متر ساخته شده‌اند. هر یک از این استودان‌ها (استخوان‌دان‌ها) دارای دریچه‌ای بوده‌اند که به‌احتمالی با دری چوبی بسته می‌شدند. این اتاق به‌وسیله‌ی درگاهی که در سمت جنوب آن تعبیه شده از طریق آتشکده به‌خارج راه داشته است. بر روی استودان‌ها ساده‌ترین و در عین حال زیباترین نقش‌های اساتیری با خط‌های ساده نقر شده است. نقش‌هایی مانند اسب، گاو، گریفون، مار، عقرب و نیز صحنه‌ی شکار را که به‌صورت مینیاتوری در اندازه‌ی کوچک نقش شده است، می‌توان نام برد.

در سمت شرق آتشکده، اتاق یا برج مدوری است که با توجه به شواهد موجود باید «برشنوم گاه» یا محل پاکیزگی معتقدانی باشد که به‌وسیله‌ی مریدان تطهیر می‌شوند. این نیاشگاه به‌ظاهر در مجموعه‌ای از بناهای حکومتی قرار داشته است.

براساس مدارک موجود این نیاشگاه در زمان بهرام پنجم (۴۳۸-۴۲۰ میلادی) بعد از جنگ با پادشاه هیتالی‌ها و کشتن او ساخته شد و در زمان پیروز پادشاه ساسانی که به‌دست هیتالی‌ها کشته شد و شمال خراسان مورد قتل و غارت قرار گرفت، تخریب شده است. بعد از چند سال دوباره بر روی خرابه‌های آن آثاری از دوره‌ی ساسانی به‌وجود آمده است.